

הלכות הבדלה

מקור הדין

איסור אכילה קודם הבדלה

8. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קה עמוד א

רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא נעניג שנת, וקאי עלייהו רב המנונא סבא. אמרו ליה: זיל חזי אי מקדיש יומא נפסיק, וניקבעיה לשבתא לשם שנת. אמר להו: לא צריכיתו להפסיק בעקידת שלחן, שבתא קבעה נפשה מעלמא היא חשונה סעודת שנת ונדלת מסעודת חול, ודי לכס בפריסת מפה וקידוש. דאמר רב: כשם שהשבת קובעת למעשר - כך שבת קובעת לקידוש שאסור לטעום עד שיקדש, אלמא - משחשבה היא חשונה סעודת שנת מאליה.

סבור מינה: כי היכי דקבעה לקידוש - כך קבעה להבדלה ויאתה קובעת להבדלה, שאם יושבים על השלחן וחשיכה במואזי שנת אסורין לאכול עד שיכדילו. אמר להו רב עמרם: הכי אמר רב: לקידוש - קובעת, ולא להבדלה קובעת. והני מילי לנהדלה אינה קובעת לענין מיפסק, דלא מפסקין אם כבר התחיל לאכול. אבל אתחולי - לא מתחילין. ומיפסק, נמי לא אמרן אלא באכילה, אבל בשתיה - לא. ושתיה נמי לא אמרן דלא מתחילי אלא בחמרא ושיכרא, אבל מיא - לית לן בה.

יסוד ההבדל בין אכילה לשתיה הוא 'קביעות'

9. תוספות מסכת פסחים דף קה עמוד א

אבל לשתיה מפסיקין - פירוש שתיה בלא סעודה דאין בה קביעות ולכך מפסיקין.

הבדלה בדברים מספיקה לעשיית מלאכה אך לא לאיסור אכילה

10. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנ עמוד ב

אמר ליה רבי אבא לרב אשי: במערבא אמרינן הכי: המבדיל בין קודש לחול, ועבדינן צורכין. והובא להלכה בשו"ע רצט י.

11. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רצט סעיף א

אסור לאכול שום דבר, או אפילו לשתות יין או שאר משקין חוץ ממים, משתחשך עד שיבדיל. אבל אם היה יושב ואוכל מבעוד יום וחשכה לו, א"צ להפסיק (אפילו משתייה) (ב"י).

ואם היה יושב ושותה וחשכה לו, צריך להפסיק.

וי"א דה"מ שלא צריך להפסיק בספק חשיכה, אבל בודאי חשיכה אפילו היה יושב ואוכל פורס מפה ומבדיל וגומר סעודתו. הגה: והמנהג פשוט כסברא הראשונה.

התחלת סעודה שלישית לאחר שקיעה

לכתחילה יתחיל רבע שעה קודם שקיעה מדיני קריאת שמע (שו"ע רלה ב).

לט"ז כמו שלא צריך להפסיק בחשיכה אם כבר התחיל כך מותר להתחיל בספק חשיכה אם לא התחיל

12. ט"ז אורח חיים סימן רצט ס"ק א

והרי"ף והר"ן פירשו דהך קובעת נפשה לקידוש מירי בספק חשכה נמצא שיש כאן ב' חומרות:

- חומר א' לענין מפסיק בסעודה בשביל הבדלה דלא התירו שלא להפסיק בסעודה שאכל מבע"י בשביל הבדלה אלא בשעה שיש ספק חשכה אבל בודאי חשיכה צריך להפסיק.

1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לג עמוד א

משנה. מזכירין ... והבדלה בחונן הדעת; רבי עקיבא אומר: אומרה ברכה רביעית בפני עצמה; רבי אליעזר אומר: בהודאה.

גמרא... אמר ליה רב שמן בר אבא לרבי יוחנן מכדי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות, נחזי היכן תקון. -

אמר ליה: בתחילה קבעה בתפלה כלומר בדברים, העשירו לקנות יין - קבעה רק על הכוס, הענו - חזרו וקבעה בתפלה ולא נשכח תקנת עזרא, וכשחזרו והענו - קבעה בתפלה, ונחלקו היאך ולאמרו, והם אמרו: המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס. ריטב"א נראה שתפילה עיקר. משנ"ב שדמ"ג: הולך במדבר ואין לו יין יצא בתפילה.

לרמב"ם חיוב הבדלה מהתורה ויש חולקים

2. רמב"ם הלכות שבת פרק כט הלכה א

מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרהו זכירת שבת וקידוש, וצריך לזכרהו בכניסתו ובציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה.

3. מגיד משנה הלכות שבת פרק כט הלכה א

וי"א שההבדלה אינה אלא מד"ס אבל הקידוש הוא דבר תורה.

4. משנה ברורה סימן רצו ס"ק א

ואם הבדיל בתפלה לכו"ע הבדלה על הכוס דרבנן:

חיוב נשים

5. מגיד משנה שם

ודע שלדברי הכל אחד אנשים ואחד נשים חייבין הם בקידוש היום ומימרא מפורשת היא נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה. ונפקא לן מזכור ושמור.

והבדלה נמי אם היא דבר תורה נפקא לן חיובא דנשים מהתם ואם היא מדבריהם דומיא דקידוש תקנה.

6. בית יוסף אורח חיים סימן רצו אות ח ד"ה כתוב בארחות

ח כתוב בארחות חיים (הל' הבדלה סי' יח) נשים אין מבדילות לעצמן דאין הבדלה תלויה בשמירת שבת אלא רבנן אסמכוה (פסחים קי). אקרא כלומר להבדלה כיון שהיא בחול אינה תלויה בעניני דיני שבת והיא בכלל שאר מצות שהזמן גרמא דנשים פטורות.

וה"ר יונה כתב דכשם שחייבות בקידוש חייבות בהבדלה:

7. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רצו סעיף ח

נשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש, ויש מי שחולק.

הגה: ע"כ לא יבדילו לעצמן רק ישמעו הבדלה מן האנשים. מ"א: אמנם יכולות להמשיך חיוב על עצמם. משנ"ב לה.

האם מי שעשה הבדלה בבית הכנסת יכול להבדיל לאשתו?

האם אשה יכולה לברך על נר הבדלה

- **שבט הלוי** (ה, לו) : הקביעות הוא במה שרוצה לצאת בזה ידי חובת סעודה שלישית ולכן לא צריך להפסיק (אמנם לפי זה אם אכל שוב פירות לאחר סעודת שניה חייב להפסיק)

ברכת הגפן בזימון ובשבע ברכות

הבדלה על שכר מדינה

כשאין לו יין נחלקו האמוראים אם מבדיל על השכר

14. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קז עמוד א

אמרי ליה מר ינוקא ומר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי: זימנא חדא איקלע אמרימר לאתרין, ולא הוה לן חמרא. אייתינא ליה שיכרא - ולא אבדיל, ובת שנות לן בתענית. למחר טרחנא ואיתינא ליה חמרא, ואבדיל, וטעים מידי.

לשנה תו איקלע לאתרין, לא הוה לן חמרא, אייתינא שיכרא. אמר: אי הכי - חמר מדינה הוא. אבדיל וטעים מידי.

בעא מיניה רב הונא מרב חסדא: מהו לקדושי אשיכרא? - אמר: השתא ומה פירוזמא שעיסי ותאיני תאניס, ואסני תותיס, דבעאי מיניה מרב, ורב מרבי חייא, ורבי חייא מרבי - ולא פשט ליה, שיכרא מיבעיא?

סבור מינה: קדושי הוא דלא מקדשין עליוה, אבל אבדולי - מבדלין. אמר להו רב חסדא: הכי אמר רב כשם שאין מקדשין עליו - כך אין מבדלין עליו.

נחשב אין לו כשלל מצוי בכל העיר או שרוב יינה שכר

15. טור אורח חיים הלכות שבת סימן רעב

במקום שאין יין מצוי מקדשין על השכר ושאר משקין כיון שאין יין מצוי שם הוי שאר משקין חמר מדינה ופרשב"ם שנקרא חמר מדינה כשאין יין בכל העיר. ויש מפרשין דלא הוי חמר מדינה אלא אם כן שלא יהא יין גדל מהלך יום כל סביב העיר ומדברי הרמב"ם ז"ל יראה שאין מקדשין עליו, שכתב מדינה שרוב יינה שכר אף על פי שאין מקדשין עליו מבדלין עליו הואיל והוא חמר מדינה.

16. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רצו סעיף ב

אין מבדילין על הפת, אבל על השכר מבדילין אם הוא חמר מדינה וה"ה לשאר משקין, חוץ מן המים.

המבדיל על היין מרויח ברכות הרבה

17. משנה ברורה סימן רצו ס"ק ח

(ח) על השכר מבדילין - אם אין לו יין ואם יש לו יין הוא קודם לכל המשקין. [או"י]

וחז"ל הפליגו ג"כ בגודל המצוה ואמרו המבדיל על היין או שומע מאחרים שמבדילין הקדוש ברוך הוא קוראהו קדוש ועושהו סגולה שנאמר והייתם לי סגלה מכל העמים ואומר ואבדיל אתכם מן העמים [טור]: ופסחים ק"ג א: אמר רבי יוחנן: שלשה מנוחלי העולם הבא, אלו הן: הדר בארץ ישראל, והמגדל בנוי לתלמוד תורה, והמבדיל על היין במוצאי שבתות.

- חומר' ב' יש לענין התחלת סעודה דאפי' בספק חשיכה לא יתחיל דהא ע"ז אמרי' שא"צ להפסיק ממיל' יש איסור להתחיל וזה דעת הי"א שמבי' בסמוך

והרא"ש מפרש הפשט דמייירי אפי' בודאי חשכה שא"צ להפסיק בשביל הבדלה

- ולפ"ז יש קולא גם בהתחלה בספק חשיכה דמותר להתחיל ולא אמרו שאין להתחיל אלא בודאי חשיכה דמנ"ל לבקש חומרא להתחלה קודם עיקר חיוב הקביעות להבדלה כנ"ל לדעתם וע"כ כתב הטור וש"ע בריש הסי' אסור לאכול כו' משתחשך עד שיבדיל משמע דבספק חשיכה אין איסור דהא עד שיבדיל קאמר ובספק חשיכ' אין שייך הבדלה.

- **וכ"כ משנ"ב** (א. שעה"צ ב), **ערוה"ש** (א) **חזו"ע** (שבת ב שז) **אור לציון** (ב, כא, ה) שניתן להתחיל תוך יג דקות וחצי אחר השקיעה.

הראשונים חולקים רק לגבי זמן ההפסקה אם התחיל לאכול ומסיימים שאין להתחיל בספק חשיכה.

13. ב"ח אורח חיים סימן רצט

מיהו ממנהג זה נתפשט מכשול בדורות אלו בכל סעודות גדולות שמתועדים יחד ומתחילין לאכול בספק חשכה שזה איסור גמור ואי אפשר בדור הזה למחות בידיהם:

- **וכ"כ שו"ע הרב** (רע"א ק"א ג), **בא"ח** (ב ויצא יח)

זמן סיום סעודה שלישית

התחיל בסמוך לשקיעה או אחריה

- **בא"ח** ויצא יח. **מאמר מג ה. שש"כ** (נט, כ) להפסיק בשקיעה אם לא התחיל תוך חצי שעה לצה"כ.
- **אור לציון** (ב, כא, ח): אם התחיל פחות מחמש דקות קודם שקיעה (שעה"כ לדאורייתא הוא 25 דקות משקיעה) לא יאכל אלא כביצה (שהוא שיעור סעודת קבע שאסורה קודם תפילה) למצוות הסעודה (שרק לצורך מצוות הסעודה הקלנו).
- **חזו"ע** (שם עמ' שצג בעהרה בשם ברית אברהם): גם אם התחיל לאחר השקיעה, לא צריך להפסיק בצאת הכוכבים (וכ"כ ילקו"י רצט כג).

התחיל סעודה שלישית בזמנה

אוכל פת

אם התחיל בזמן ממשיך ללא מגבלה (שו"ע רצט א משנב שם ב)

אוכל מזונות:

- **אור לציון** (ב, כב ח): שייך בהם קביעות אם היה אוכל שיעור סעודה, ולכן בכל אופן לא צריך להפסיק.
- **חזו"ע** (שבת ב שצה) ימשיך עד צה"כ מספק.
- **משמעות המשנ"ב** (ב), **ערוה"ש** (רצט ה) **מאמר"ר** (מג ז) **שש"כ** (נט, יג) חייב להפסיק מדלא נטלו ידיים וברכו המוציא על המזונות לקביעות, הוה אכילתם עראי.

אוכל פירות

- **כל הפוסקים הנ"ל:** מפסיק.

סיכום להלכה

- א. **חייב הבדלה** - חייב אדם להבדיל בתפילה וכן על היין במוצאי שבת.
- ב. **חייב נשים בהבדלה** – נחלקו הפוסקים בחיוב נשים בהבדלה. ולכן לכתחילה אדם לא יצא ידי חובה בבית הכנסת כדי שיוכל להוציא את אשתו. בדיעבד שכבר יצא בבית הכנסת טוב שתבדיל לעצמה ובדיעבד יכול הבעל להבדיל לאשה (משנ"ב רצו לו. מאמ"ר מג. יביע אומר ד, כד).
- ג. **חייב נשים בנר** – למנהג ספרד נשים מברכות על הנר, וכן תנהג כשבעלה שיצא ידי חובה מבדיל עבורה שתברך על הבשמים ועל הנר (כה"ח רצו נה. יבי"א ד כד). ולמנהג אשכנז יש שחשו שברכת הנר היא מצוות עשה שהזמן גרמא שלא קשורה לשבת (ביה"ל רצו ח' לא יבדילו. שש"כ נח טו). אמנם למעשה רבים מפוסקי אשכנז כתבו שתברך על הנר כיון שתקנת הברכות הכללית אינה תלויה בזמן (אג"מ חו"מ ב מז, ב; או כיון שיכולה להמשיך חיוב על עצמה. ולדעתם גם המשנ"ב לא הסתפק אלא האם בעלה שכבר שמע יכול לברך לה ברכת הנר (ציץ אליעזר יד מג).
- ד. **אכילה** – אין לאכול קודם הבדלה וכן אין לשתות שכר ומיין. ולשתות מים מותר מעיקר הדין (שו"ע רצט א). ויש חששו ע"פ הסוד שלא לשתות בבין השמשות של מוצאי שבת מצד סכנה (כה"ח רצא ב).
- ה. **תחילת סעודה שלישית** – סעודה שלישית יש להתחיל לכתחילה כחצי שעה קודם צאת הכוכבים. ובדיעבד מי שלא יצא ידי חובת המצווה יתחיל תוך 13.5 דקות לאחר השקיעה (ערוה"ש א. חזו"ע שבת ב שצ. אור לציון ב, כא, ח) ויש אוסרים (בא"ח. הבנת הרב אלישיב במשנ"ב).
- ו. **סיום סעודה שלישית שהתחילה בזמנה** – האוכל פת בסעודה שלישית שהתחילה חצי שעה קודם צאת הכוכבים יכול להמשיכה ככל שנדרש (שו"ע) אך האוכל פירות או שותה משקאות בסעודה שלישית ללא פת צריך לסיים אכילתו עם השקיעה. ויש מקלים גם במזונות. ויש מי שמקל בפירות.
- ז. **סיום סעודה שלישית שהתחילה לאחר זמנה** – מי שהתחיל בסעודה שלישית לאחר מחצית השעה קודם צאת הכוכבים. יש אומרים שחייב להפסיק מיד (בא"ח. מאמ"ר, שש"כ). יש אומרים שיכול להמשיך עד כביצה פת (אור"צ) ויש אומרים שיכול לסיימה כרצונו (חזו"ע).
- ח. **שכר מדינה** – לכתחילה יש להבדיל על יין. ואם לא יכול להשיג יכול להבדיל על שכר מדינה שהוא משקה אלכוהולי. ויש מתירין במשקה חשוב כלשהו.
- ט. **אדם שלא הבדיל** – למנהג הספרדים יכול להבדיל בשם ומלכות רק עד יום ראשון ובתנאי שלא אכל. ולמנהג האשכנזים עד יום שלישי ואפילו אכל.

מדרגות ב'חומר מדינה'

- א. **דבר משכר** (שו"ת הלקט) : עראק, קוניאק, בירה לבנה וכד' (ובילקוי" לא התיר בשאר דברים כלל)
- ב. **משקה חשוב** (שו"ע הרב קפ"ג): מיץ תפוזים או תפוחים סחוט, ויש שכתבו קוקה קולה (וכתב ערוה"ש אבל לא מי תפוחים או לעקריץ שהם משקה הבינוניים).
- ג. **קפה רק בשעת הדחק** (מאמ"ר, שש"כ) ויש אומרים לכתחילה (תשובות והנהגות)
- ד. **יש אומרים חביב**

תשלומין להבדלה

18. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קו עמוד א

אמרי בני רבי חייא: מי שלא הבדיל במוצאי שבת - מבדיל והולך בכל השבת כולו. ועד כמה? - אמר רבי זירא: עד רביעי בשבת אצל מרדכי ואלהן - גבי שנת הבא מתחשב.

כי הא דיתיב רבי זירא קמיה דרב אסי, ואמרי לה רב אסי קמיה דרבי יוחנן, ויתיב וקאמר: לענין גיטין אמר לה: הכי זה גיטך על מנת שתני לי מלתא זוז אחיך השקט או שאמר קודם השקט תתני לי, חדא בשבתא, תרי ותלתא - בתר שבתא, ארבע וחמשא ומעלי יומא - קמי שבתא. אמר רב יעקב בר אידי: אבל לא על האור אם לא בינך בנר מלאי האש בנולא

שבת - שזו אינו מנכר.

19. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קז עמוד א

אמר רבא, הילכתא: טעם - מקדש, טעם - מבדיל, מי שלא קידש בערב שבת - מקדש והולך כל היום כולו, מי שלא הבדיל במוצאי שבת - מבדיל והולך כל היום כולו גרסת בה"ג והרי"ף. (וגרסת התוס' הרא"ש והרמב"ם: כל השבוע)

20. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רצט סעיף ו

שכח ולא הבדיל במו"ש, מבדיל עד סוף יום ג'. וי"א שאינו מבדיל אלא כל יום ראשון ולא יותר, ודוקא בפה"ג והמבדיל בין קודש לחול, אבל על הנר ובשמים אינו מברך אלא במו"ש. ויש מי שאומר דהא דקי"ל טעם מבדיל ה"מ היכא דהבדיל בליל מו"ש, אבל אם לא הבדיל בלילה כיון שטעם שוב אינו מבדיל.

הגה: והעיקר כסברא הראשונה. (כלומר שמבדיל עד סוף שלישי ואפילו אכל)

פוסקי ספרד (כה"ח כו, בא"ח ויצא כג, מאמ"ר מג קה, חזו"ע ב תטו) :

אם טעם, יבדיל מיום ראשון בלי שם ומלכות. ויטעם מעט לאחר ברכת הגפן שאומר בשם ומלכות (מאמ"ר). או יאמר ברכת הגפן לאחר ברכת ההבדלה (חזו"ע).

ובכל אופן מי שטעם וגם לא הבדיל בתפילה חוזר ומתפלל

21. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רצד סעיף א

אומרים הבדלה בחונן הדעת, ואם טעה ולא הבדיל משלים תפלתו ואינו חוזר, מפני שצריך להבדיל על הכוס. ואם טעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהבדיל בתפלה.